

Λογοτεχνία που δεν απαρνείται την εποχή της

του Παναγιώτη Λύγουρη

[Άρης Μαραγκόπουλος, *Απάρνηση*, Αθήνα, Τόπος, 2025]

Το μυθιστόρημα *Απάρνηση* (2025) αποτελεί την πιο πρόσφατη ψηφίδα στο έργο του πολυσχιδούς Άρη Μαραγκόπουλου (θυμίζω, πέρα από την πεζογραφία, τις μεταφράσεις, τις μελέτες για τον Τζόις, τα θεωρητικά δοκίμια και τις κριτικές παρεμβάσεις, την εκδοτική δραστηριότητα) και ολοκληρώνει την «Τριλογία των Κολυμπητών», που εγκαινιάστηκε με το *Φλλοσστ, φλλοσστ, φλλοσστ* (2020) και συνεχίστηκε με το *Ω! Τι υπέροχη εκδρομή!* (2023). Με κύριο χρόνο αναφοράς το διάστημα διαδοχικά από το 2012 μέχρι και σήμερα, τα τρία βιβλία συγκροτούν μια μυθιστορηματική κατάδυση στα χρόνια της πολυκρίσης, επιχειρούν να προσεγγίσουν με λογοτεχνικό τρόπο την, κατά Φρέντρικ Τζέιμσον, «οντολογία του παρόντος» μας.

Δίχως να αποκλίνει από την κεντρική αυτή στόχευση, η *Απάρνηση* διαφοροποιείται από τα προηγούμενα μέρη της Τριλογίας ιδίως ως προς τη φόρμα. Αν και διατηρείται η διάρθρωση σε κεφάλαια με τον (σεφερικό) τίτλο «Μέρες» από το *Ω! Τι υπέροχη εκδρομή!*, στις επιμέρους ιστορίες των ηρώων/ίδων εμφιλοχωρούν εδώ επιπλέον «φέτες ζωής» συνθέτοντας ένα κείμενο εβδομήντα και πλέον *σπαραγμάτων*. Ορισμένα μάλιστα από αυτά –στην ενότητα «Documenta» κυρίως– καταγράφουν πραγματικά γεγονότα, από τον «εξευγενισμό» των νησιών, τα πογκρόμ κατά μεταναστ/ριών στον Έβρο και το ναυάγιο της Πύλου, έως τον εμφύλιο στη Συρία και τη γενοκτονία στη Γάζα. Ένα ζήτημα που τίθεται, λοιπόν, επιτακτικά στο προσκήνιο είναι αυτό της σχέσης λογοτεχνίας, πραγματικότητας και (συγχρονικής) Ιστορίας.

Πώς το παρόν γίνεται μυθ-ιστορία; Η κατακερματισμένη δομή του βιβλίου αφηγηματοποιεί την εποχή της πολυδιάσπασης, του «πολιτισμού του χρυσόψαρου» (Μπρυνό Πατινό), και ταυτόχρονα αντιστέκεται σε αυτήν με τα ίδια της τα μέσα. Ενώ ο/η αναγνώστης/ρια περιπλανιέται σαν να σκρολάρει σχεδόν στο κινητό του/της ανάμεσα σε μυθοπλασία, ειδήσεις και τεκμήρια, πραγματικά και επινοημένα περιστατικά, ο συγγραφέας παγώνει ανά σημεία τον χρόνο ώστε να αναδείξει τον ανθρωπολογικό ορίζοντα του γεγονότος. Σκοπός δεν είναι τόσο η, διά της υβριδικής αυτής μορφής, μεταμοντερνιστική σχετικοποίηση κάθε ιστορικής αλήθειας όσο η πρόκριση του λογοτεχνικού βλέμματος. Ακόμα και αν δεν είναι πάντα άμεσα αισθητό, τα ποικίλα κομμάτια του αφηγηματικού παζλ διασταυρώνονται διαλεκτικά μεταξύ τους, απαιτώντας την εγρήγορση και την ενεργή συμμετοχή των αναγνωστ/ριών. Η γραφή επιμένει, έτσι, στη μοντερνιστική σταθερά του νοήματος καθώς και σε εκείνη της ιστορικής συνέχειας.

Η συνέχεια αυτή φανερώνεται περισσότερο στην ενότητα «Επιφάνειες», όπου ο Δάσκαλος, Φώντας ή Μηχανικός –το λογοτεχνικό alter ego του Μαραγκόπουλου στην Τριλογία– ανταμώνει φαντασιακά με πνευματικούς συνοδοιπόρους του παρελθόντος, από τον Νικόλα Άσιμο και τον Χρήστο Βακαλόπουλο έως τον Βασίλη Βασιλικό και

τον Ηλία Λάγιο. Φανερόνεται επίσης στον μακρύ κατάλογο επαγγελματιών-τεχνών που χάνονται, της μνήμης ενός «λαϊκού πανεπιστημίου», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, ο οποίος παρατίθεται δύο φορές στο μυθιστόρημα (σ. 182, 353-4). Όπως συμβαίνει και με τις «Επιφάνειες», ο εν λόγω κατάλογος και γενικότερα οι προβληματισμοί του συγγραφέα μεσολαβούνται στο κείμενο πρωτίστως από τον Δάσκαλο, ιδιαίτερα στην ενότητα «Πορτρέτο γερασμένου άντρα σε τρένο» (που ανακαλεί το παλαιότερο *Πορτρέτο θλιμμένου άντρα σε τρένο* [1993] και το τότε προσωπείο του Βενιαμίν Σανιδόπουλου). Τα συγκεκριμένα μέρη δίνουν το πολιτικό στίγμα της αφήγησης χωρίς την ίδια στιγμή να την επικαθορίζουν. Ο Δάσκαλος είναι οργανικά, με άλλα λόγια, απλώς ένας από τους πολλούς χαρακτήρες του βιβλίου. Αιφνίδια παρεμβαίνει, βέβαια, στην ιστορία κάποτε και ο ίδιος ο Μαραγκόπουλος, αλλού αναδιατάσσοντας –και έτσι– τη σχέση της με την επίσημη ιστοριογραφία (σ. 327-8), αλλού περικειμενικά, με σημειώσεις που, αν και διακατέχονται από μια γνήσια αγωνία, λειτουργούν, θεωρώ, μάλλον ρυθμιστικά για την ανάγνωση (σ. 240, π.χ.).

Ποιο είναι, όμως, το πολιτικό αυτό στίγμα της αφήγησης και πώς προκύπτει από τη συναρμογή με τις ιστορίες των υπόλοιπων ηρώων/ίδων της; Στην *Απάρνηση* αναδεικνύεται, πιστεύω, συνολικά μια επείγουσα ανάγκη σύζευξης του πολιτικού με ένα ηθικό –και όχι στεία ηθικολογικό– αίτημα αντίστασης στη βαρβαρότητα και στην «ηθική παραλυσία» του καιρού μας (σ. 16). Η γραφή αποτυπώνει αυτή τη συνθήκη της γενικευμένης απάρνησης –όπως δηλώνεται και στον τίτλο του μυθιστορήματος– και ταυτόχρονα πασχίζει να γίνει το όχημα υπέρβασής της. Κεντρικοί άλλοτε χαρακτήρες της Τριλογίας δεν είναι πια στη ζωή ή περνούν στο φόντο της αφήγησης, ενώ άλλοι έρχονται στην επιφάνεια, με την έμφαση να δίνεται στις γυναίκες (η Φραγκίσκη, η Μιράντα, η Ιουλία, η Μελτέμ, αλλά και ο Κωστής ή Ionescu, ο Αρτέμης ή Άρτσι, ο Άχμαντ ή Μηνάς). Όλοι σχεδόν εξωθούνται κάτι να απαρνηθούν: τη μνήμη, την πολιτική, την Ιστορία, τον έρωτα. Κι όμως, σταδιακά εξελίσσονται, αλλάζουν, (αυτο)οργανώνουν τις δικές τους εστίες αντίστασης: μοιράζονται τις ζωές τους σε ένα κοινόβιο στην Καστέλλα, συνευρίσκονται ελευθεριακά-απελευθερωτικά σε μια παραλία της Δήλου, διαστέλλουν ποικιλοτρόπως την έννοια της «οικογένειας» και ξαναβρίσκουν την αξία της αλληλεγγύης, δρουν, γενικότερα, λοξά ως προς τα κυρίαρχα κανονιστικά πλαίσια.

Το ηθικο-πολιτικό επείγον δεν αφήνει τη συνείδηση να ησυχάσει: «Διαλυμένο κορμάκι στη Συρία, στριμωγμένο αγοράκι στην Ουκρανία, πυροβολημένο παιδάκι στο Ναγκόρνο Καραμπάχ, άθαφτο μωράκι στη Γάζα, βιασμένο κοριτσάκι στο Νταρφούρ...». Η φράση επανέρχεται ως λάιτ μοτίφ σε ποικίλες παραλλαγές στο βιβλίο (σ. 127-8, 147, 239, 315 κ.α.) υπενθυμίζοντας ότι η βαρβαρότητα δεν παύει, φυσικά, να υφίσταται όταν την απαρνούμαστε. Οι κεντρικοί/ές ήρωες/ίδες παλεύουν να διατηρήσουν με τη στάση τους την ηθική τους ακεραιότητα στο παρόν, ενώ η αφήγηση γυρνά κατά τόπους το βλέμμα και προς το παρελθόν, όπως προαναφέρθηκε, προς την ιστορική και πολιτισμική, καλλιτεχνική-χειρωνακτική μνήμη που χάνεται. Ο Μαραγκόπουλος δεν υποκύπτει, ωστόσο, στη νοσταλγία. Κόντρα στην πρώτη τάξης απάρνηση που συνεπάγονται τα παραπάνω, την απάρνηση του μέλλοντος, φαντάζεται

μια ποιητική, σχεδόν μεταφυσική διέξοδο –πώς αλλιώς;– παρά θίν’ αλός – όπως είχε ξεκινήσει, άλλωστε, την Τριλογία του.

Αν οι χειμερινοί «κολυμπητές» του *Φλλοστ*, *φλλοστ*, *φλλοσσστ* ακούν τον (ομόηχο) φλοίσβο και βουτούν στα αναζωογονητικά πλην κάποτε απειλητικά κύματα του Σαρωνικού, ήδη στο *Ω! Τι υπέροχη εκδρομή!* και ολοκληρωτικά πια στην *Απάρνηση* το κολύμπι πραγματώνεται στα συμβολικά νερά της θάλασσας των Σαργασσών. Μοναδική στον κόσμο θαλάσσια έκταση χωρίς χερσαία σύνορα, οι Σαργάσες λειτουργούν εδώ μεταφορικά, μας καλούν να εννοήσουμε τη θάλασσα –και το μέλλον– ξανά, ως την ουτοπική εκείνη υπόσχεση ενός κόσμου φτιαγμένου από τις αλληλένδετες διαλεκτικά αξίες του ανθρωπισμού, του κοινοτισμού, του ερωτισμού, της άνευ (συν)όρων ελευθερίας.